

دستور جلسه: ادامه مبحث طرح‌های مرتعداری (مسائل اجتماعی، اقتصادی و اعتباری)

حاضرین: دکتر ارزانی (استاد دانشگاه تهران)، دکتر افتخاری (عضو هیات علمی موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع)، مهندس زهدی (شورای عالی جنگل و مرتع)، مهندس بهزاد (دفتر امور مراتع سازمان جنگلها و مراتع)، دکتر آزادی (اداره منابع طبیعی اصفهان)، مهندس قربانی مقدم (رئیس اداره مرتع خراسان رضوی)، مهندس طالبان فرد (معاون فنی اداره منابع طبیعی خراسان رضوی)، مهندس محمدی (رئیس اداره مرتع استان مرکزی)، مهندس پویا (دبیر کانون انجمن صنفی مرتعداران کشور)، مهندس علیزاده (بازنشسته سازمان جنگلها و مراتع) و سرکار خانم مهندس اژدری (شرکت سنستا).

غایبین: مهندس یاوری، مهندس فیاض، دکتر باغستانی، مهندس قزلسفلو (مدیر کل اداره منابع طبیعی گلستان)، دکتر رزاقی، مهندس مقیمی (بازنشسته سازمان جنگلها و مراتع)، مهندس علمدار (نایب رئیس کانون مرتعداران کشور)، مهندس یوسفی (مدیر کل اداره منابع طبیعی استان مرکزی) و سرکار خانم دکتر رضوی (شرکت سنستا).

نظرات ارائه شده در جلسه:

- طرح‌های مرتعداری باید از ابعاد اکولوژیکی، اجتماعی، اعتباری و اقتصادی بررسی و نقد شوند. توانمند کردن مرتعداران باید از طریق مراتع انجام شود. با اجرای طرح‌های مرتعداری باید اقتصاد مرتعداران تقویت شود. برای توجیه اقتصادی طرح‌های مرتعداری بهتر است روی دام تمرکز و با کاهش هزینه‌های دامداری و یا افزایش درآمدها توجیه اقتصادی حاصل شود. برخی تحقیقات نشان داده است اگر دامداران لبنیات تولید نکنند، دامداری اقتصادی تر و وضعیت مرتع نیز بهتر خواهد شد (دکتر ارزانی).

- موازنه اقتصادی در طرح‌های مرتعداری از طریق تولیدات و هزینه‌های در طرح مرتعداری انجام می‌گردد. در طرح‌های مرتعداری بر پایه نتایج عملیات اصلاح مرتع مقدار افزایش تولید پیش‌بینی و مقایسه درآمد و هزینه از نظر اقتصادی طرح توجیه می‌گردد. کار در محاسبات یاد شده اغلب غیر واقعی و همواره به گونه‌ای محاسبه می‌شوند که درآمدها بیش از هزینه‌ها باشند.

عملیات بیولوژیک در طرح‌های مرتعداری استان اصفهان تقریباً به دلیل مشکل بذرها انجام نمی‌شود. عملیات بیولوژیک به روش صحیح انجام نمی‌شود و مدیریت لازم پس از کاشت وجود ندارد. در موارد موفقیت عملیات کاشت به دلیل نبود مدیریت کارآمد ظرف دو یا چند سال شرایط به حالت قبل باز می‌گردد و تمام گونه‌های کاشته شده از بین می‌روند. علاوه بر این اثرات تغییر اقلیم به صورت افزایش دما، کمبود بارندگی، خشکسالی در عدم موفقیت عملیات بیولوژیک تاثیر گذار هستند.

نتیجه حذف عملیات بیولوژیک از بین رفتن فرصت اصلاح مراتع در نتیجه شرایط برای تولید اقتصادی در طرح‌های مرتعداری و توجیه اقتصادی آنها با مشکل مواجه می‌گردد. کمیته‌های فنی با حذف عملیات بیولوژیک در طرح‌های مرتعداری مخالف هستند. استفاده چند منظوره و ایجاد درآمد در محل فعالیت‌های مرتبط یا محصولات فرعی (زنبورداری- گیاهان دارویی) می‌تواند در توجیه اقتصادی طرح‌ها موثر باشند. یکی دیگر از مشکلات در سطح قابل توجهی از مراتع فعلی ضعیف شدن مراتع و عدم امکان بهره‌برداری چند منظوره است. باید توجه نمود که این امور در حیطه اختیارات ادارات منابع طبیعی نیست و وظیفه و اختیاری نداریم (مانند گردشگری). در واقع سازمان گردشگری، میراث فرهنگی، سازمان امور دام و ... غالباً متولی درآمدهای فرعی در مراتع هستند. پیشنهاد می‌گردد که توجیه اقتصادی طرح‌های مرتعداری با در نظر گرفتن ارزشهای زیست محیطی و آب و خاک تعیین شوند. تعداد دام مجازی که دامداران در مناطق مختلف استان اصفهان مجوز چرا دارند (در قالب پروانه چرا و یا طرح مرتعداری) عموماً برابر با یک سوم تا

یک هشتم دام موجود است. لذا اغلب مراتع استان اصفهان با رعایت تعداد دام مجاز برای مرتعداران توجیه اقتصادی ندارند (حداقل برای یک یا دو دهه فعلی) (دکتر آزادی).

- دامداری یک بحث فرعی در اقتصاد طرحهای مرتعداری است. طرحهای سازمان جنگلها و مراتع به دو دسته طرحهای زیست محیطی (آبخیزداری) و طرحهای اقتصادی (جنگلداری، مرتعداری، گیاهان دارویی، پارک) تقسیم می شوند. در طرحهای اقتصادی بهره برداران موظف به پرداخت بهره مالکانه هستند اما در طرحهای زیست محیطی بهره برداران وظیفه ای برای پرداخت بهره مالکانه ندارند. قابل ذکر اینکه طرحهای مرتعداری به دلیل اقتصاد ضعیف از پرداخت بهره مالکانه معاف هستند. مرتعداران در مراتع گردش متای ۱۲ ماهه دارند در حالیکه در طرحهای مرتعداری نگاه ۱۲ ماهه وجود ندارد. در این طرحها هزینه چوپان، نگهداری، اطرافگاه و ... دیده نمی شود و لذا هزینه های موجود در طرح صحیح نمی باشد. ضمن اینکه درآمدها نیز ساختگی بوده و صحیح نمی باشند. با اصلاح نژاد دام و اموری مشابه این هم نمی توان مراتع فعلی را اقتصادی نمود. در واقع مراتع با تولید علوفه مناسب (کمیت میزان علوفه) و مرغوب (کیفیت میزان علوفه) اقتصادی می شوند. و مهمترین اصل در اقتصادی کردن مراتع تولید علوفه مناسب و مرغوب در مراتع می باشد نه نژاد دام مرغوب. چون بهترین نژاد دامی هم به علوفه با کمیت و کیفیت مناسب نیاز دارد تا تولید مناسبی داشته باشد. چارچوب طرحهای مرتعداری و بیان اقتصادی آنها باید واقعی و صحیح باشد وگرنه طرحهای مرتعداری از لحاظ توجیه اقتصادی واقعی با مشکل اساسی روبرو خواهند بود (مهندس زهدی).

- آنچه در سازمان جنگلها و مراتع امروز از بین رفته است تعصب کارشناسی است. کارشناسان باید در سازمان روی مطالب صحیح و اصولی پافشاری کنند تا سازمان به بیراه نرود. باید همه کارشناسان با مطالعه صحیح، اصول و پایه طرحهای مرتعداری را به خوبی درک کنند. از ابتدا در طرحهای مرتعداری قرار بوده است که مسایل آب و خاک دیده شوند و اثر بخش طرحهای مرتعداری نیز با این دو مورد ارزیابی شود. همچنین مبنا بر این بود که اگر برنامه طرحهای مرتعداری دارای اشکال است، برنامه های غلط ارزیابی شده و تصحیح گردند و یا حذف گردند. حتی در صورت عدم امکان تصحیح باید اجرای طرح متوقف شود. بیان اقتصادی غلط هم مربوط به تهیه کنندگان طرحها بوده و به سیاست طرحهای مرتعداری مربوط نمی شود. اینکه عملیات بیولوژیک در همه مراتع ایران قابل اجرا نیست، نیز غلط است. زیرا در بسیاری از مناطق عملیات بیولوژیک اجرا شده و به خوبی جواب داده است. دلیل اینکه در بسیاری از مناطق عملیات بیولوژیک جواب مناسبی نداشته است، به دلیل جانمایی غلط، روش اصلاحی غلط، انتخاب گونه غلط، بذر ضعیف و مدیریت ناصحیح پس از اجرای عملیات بیولوژیک است. نه اینکه عملیات بیولوژیک به طور کلی زیر سوال باشد. تصور اینکه بدون طرح مرتعداری، مرتعی اداره شود غلط است (مهندس علیزاده).

- طرحهای مرتعداری الگوهای خوبی برای مدیریت مراتع کشور هستند. اما برای اقتصادی شدن، نیاز به بازنگری و جامع نگری در آنها دیده می شود. مثلا دید یک بعدی در استفاده از مراتع صحیح نمی باشد و باید چند بعدی نگاه کرد و استفاده های دیگر ممکن در مرتع را نیز دید و مورد ارزیابی قرار داد. البته به شرطی که شرایط مرتع اجازه استفاده چند منظوره را بدهد (مهندس طالبان فرد).

- در طرحهای مرتعداری شخص مرتعدار که رکن اصلی در اجرای طرح مرتعداری است، دیده نمی شود. حتی در حالت تئوری نیز به بیان جلب مشارکت بهره بردار اکتفا می کنیم. در حالیکه باید در هنگام تهیه طرح به سراغ مرتعدار برویم و در تمام مراحل تهیه و طراحی طرح از او نظر خواسته و مشارکت موثر او را در تهیه طرح داشته باشیم. تنها در این حالت است که طرحهای مرتعداری برای اجرا تضمین مناسبی خواهند داشت. تا مرتعدار در تهیه طرح شرکت نداشته باشد و دانش بومی او وارد کار نشود، مرتعداری اقتصادی نخواهد شد. باید مرتعدار با مشارکت در تهیه و اجرای طرح، با اهداف طرح، مزیت طرح و روشهای مدیریت عرصه آشنا شود. ضمن اینکه این کار برای کارشناسان ادارات منابع طبیعی نیز مفید بوده و آنها را با دانش غنی بومی مرتعداران که دانشی کاربردی و اجرایی

می باشد، آشنا خواهد نمود. مرتعدار با تجربه و خوب در این کشور بسیار زیاد است. اما در اجرای طرح مرتعداری با ادارات همکاری نمی کنند و این به دلیل عدم حضور آنها در مراحل تهیه طرح می باشد. مرتعداران در شرایط فعلی فقط در اجرای برخی پروژه ها مانند کشت علوفه، ایجاد آبشخور، نصب تلمبه بادی و ... همکاری نمایند. دلیل این امر این است که در این امور خود را ذینفع می دانند اما در امر اصلاح مرتع خیر. لذا باید با مشارکت دادن آنها، آموزش و ترویج آنها و ایجاد علاقه و انگیزه ذینفع بودن آنها را در همه امور به آنها فهماند تا مشارکت خوبی از سوی آنها داشته باشیم. باید در طرحهای مرتعداری معیشت مکمل ایجاد کنیم نه معشیت جایگزین (سرکار خانم مهندس اژدری).

- برای اقتصادی شدن طرحها از لحاظ امور مربوط به دام باید دامها دوقلو زایی داشته باشند، زمان بره زایی کوتاه تر شده و سایر اصول دامداری رعایت شود. دلالتی هم از معضلات مهم و اساسی طرحهای مرتعداری است. اگر دامدار بتواند محصولات دامی و یا خود دام را به قیمت مناسب بفروشد، حتی در شرایط فعلی (با در نظر گرفتن وضعیت نامناسب مراتع و عدم رعایت کامل اصول دامداری) مرتعداری به حالت اقتصادی نزدیک می گردد. در این زمینه دولت و سازمان امور دام باید ورود کنند و گوشت و لبنیات نیز مانند گندم خرید تضمینی داشته باشد. اگر امکان خرید تضمینی وجود ندارد حداقل دولت باید سالانه قیمت گوشت و محصولات دامی را تعیین کند. عدم انجام این کار توسط دولت یعنی حمایت از دلال. بایستی مواردی چون غذای مکمل (کنسانتره) نیز در طرحها دیده شوند. تا طرح مدیریتی مناسب و جایگزینی معرفی نشده است، به هیچ وجه نباید طرحهای مرتعداری تعطیل شود. در شرایط فعلی کارشناسان مراتع در ماه تنها ۲ روز می توانند به ماموریت بروند. و لذا در شرایط فعلی نظارت و پایش امری فانتزی است. تب برفکی که باعث مرگ و میر دامهای زیادی در خراسان شد، به دلیل کمبود واکسن تب برفکی و همچنین به دلیل عدم اجازه زدن واکسن توسط خود دامداران بود. لذا آموزش و ترویج می تواند در زمینه های مختلفی از جمله زدن واکسن، پیشگیری و ... در اقتصادی شدن دامداری کمک شایانی بنماید. تجربه نشان داده است که لاشه زیر ۳۰ کیلوگرم برای دامداری اقتصادی نمی باشد (مهندس مقدم).

- اینکه بهره مالکانه در مراتع اخذ نمی شود به دلیل اقتصاد ضعیف نیست بلکه به دلیل این است که مرتعداران صاحب عرف یا صاحب اصلی مراتع هستند. اما در طرحهای جنگلداری که در روزنامه چاپ می شود و به افراد طی مناقصه واگذار می شود، بهره مالکانه دریافت می شود. همچنین طرحهای مرتعداری اگر به شرکت یا به فردی که صاحب عرف نمی باشد، واگذار شود باید بهره مالکانه دریافت شود. حدود ۳۵ هزار سامان عرفی در کشور داریم که تعداد ۳۰ هزار سامان عرفی تا به امروز شناسایی شده و پروانه چرا برای آنها صادر شده است. برای بیش از یک سوم این سامانها متعاقبا طرح مرتعداری تهیه شده است (۱۳ هزار طرح مرتعداری در کشور وجود دارد). کمتر از ۱ درصد سامانهای عرفی به شکل افزایی و بقیه به صورت مشاعی یا شورایی بهره برداری صورت می گیرد. میانگین تعداد بهره برداران در هر سامان عرفی مشاعی برابر با ۲۳/۵ نفر با حالت غیر همگن (یکی دارای ۲۰ واحد دامی و دیگری ۵۰۰ واحد دامی) با متوسط سطح ۹۰ هکتار به ازای هر خانوار می باشد که اقتصادی نمی باشد. لذا با یک واقعیت بهره برداری حداقلی نمی توان انتظار حداکثری (اقتصادی) داشت. از اینرو باید اذعان نمود که طرحهای مرتعداری اگر در حالت انفرادی و در سطح اقتصادی واگذار شوند، موفق خواهند بود. در شرایط فعلی مراتع و با واقعیات موجود، هر طرح مدیریتی محکوم به شکست است. نبود کارشناس ناظر در طرحهای مرتعداری بزرگترین و اصلی ترین مشکل می باشد. امروزه نظارت و پایش طرحهای مرتعداری فراموش شده و تعطیل است. لذا مجددا باید عنوان نمود که هر طرح مدیریتی بدون پایش و ارزیابی نیز محکوم به شکست است. مراتع ایران به دلیل بحث مالکیت دچار دوگانگی مدیریت شده است. یعنی مراتع ما نه خصوصی و نه دولتی است. و این خود به مفهوم عدم نظارت دولتی و شخصی است. لذا تا مشکل مالکیت در مراتع کشور حل نشود معضلات آن هم قطعا حل نخواهند شد. با تعیین و تکلیف مالکیت مراتع دوگانگی مدیریت در مراتع از بین خواهد رفت. برای بهبود وضعیت مراتع راهی جز سپردن مدیریت مراتع به مردم نداریم. مساله مالکیت حتی با وجود انفال و قوانین خاص، قابل حل است. سازمان جنگلها و مراتع و دولت بودجه، امکانات، توان و نیروی لازم را برای

مدیریت مراتع به هیچ عنوان ندارند. طرحهای مرتعداری دارای پتانسیل بزرگی در ایجاد اشتغال در کشور هستند. اگر بنا باشد هر ده طرح مرتعداری دارای یک ناظر باشد. با توجه به وجود ۱۳ هزار طرح مرتعداری می‌توان ۳۳۰۰ کارشناس را جذب کرد که نشان‌دهنده پتانسیل عظیم طرحهای مرتعداری در اشتغال فارغ التحصیلان می‌باشد. اگر هم نمی‌توان به این وادی ورود پیدا کرد حداقل باید تشکلهای وابسته به بهره برداران را به رسمیت بشناسیم و اعتبارات نظارت نیز در اختیار این تشکلهای قرار بگیرد. دولت باید ناظر باشد و با تعریف شاخص‌های پایداری و بررسی این شاخص‌ها طی دوره‌های زمانی در ارتباط با تمدید قرارداد طرحهای مرتعداری تصمیم‌گیری کند. امروزه بهترین مجریان طرحهای مرتعداری در تمدید قرارداد طرح خود با مشکل روبرو هستند. نباید بگذاریم اجرای طرحها تعطیل شود. ضمن اینکه نباید بهره بردار همه هزینه‌های تهیه طرح را بدهد. زیرا بیشتر عواید حاصل از اجرای طرح به مصرف عامه جامعه و مردم می‌رسد. حفظ خاک، تولید آب، تولید اکسیژن و ... به طور مستقیم و غیر مستقیم به مصرف عموم جامعه می‌رسد و مرتعدار تنها از علوفه مرتع استفاده میکند. آیا با هیچ عقل سلیمی جور می‌پذیرد که در چنین حالتی همه هزینه‌های طرح مرتعداری به پای مرتعدار باشد؟! (مهندس علیزاده).

- طرحهای آبخیزداری و طرحهای بیابان‌زدایی فاقد بیلان مالی بوده و نیازی به توجیه اقتصادی ندارند. طرحهای مرتعداری باید ادامه یابند اما معایب و اشکالات آنها شناسایی شده و برطرف شود. بیشتر ایرادات طرحهای مرتعداری به سیاست‌های بالاسری و کلان و مشکلات اساسی جامعه (مانند جمعیت، فقر و ...) بر می‌گردد. یک مرتع اقتصادی در درجه اول باید دارای اندازه اقتصادی باشد. و در درجه دوم اینکه علوفه با کمیت و کیفیت مناسب تولید کند. این دو رکن‌های اساسی مرتع اقتصادی می‌باشند (مهندس زهدی).

- عمده اشکالات طرحهای مرتعداری شامل فراهم نبودن مقدمات و پایه کار، طراحی غلط طرحهای مرتعداری، عدم همکاری و مشارکت بهره برداران در اجرای طرح و نظارت ضعیف می‌باشد. نحوه بهره برداری از مراتع، ترکیب گله، بنیه و بضاعت مالی مرتعداران، تعداد بهره بردار، میزان همدلی و همسویی بین بهره برداران، سطح سواد، میزان آشنایی با قوانین، دانش بومی، آشنایی با پتانسیلهای عرصه و موارد مشابه باید قبل از تهیه طرح به خوبی مطالعه شوند. عدم همراهی و مشارکت بهره برداران هم یکی از نکات مهم در عدم موفقیت طرحهای مرتعداری است. عدم نظارت و پایش طرحهای مرتعداری نیز اساسی‌ترین مشکل طرحهای مرتعداری می‌باشد. اساس مشارکت مردم آموزش و ترویج برای آنها و مشارکت دادن آنها در همه مراحل تهیه و اجرای طرحهای مرتعداری می‌باشد. باید مرتعداران با منافع ناشی از اجرای طرح برای معیشت و درآمدشان آشنا شوند تا همکاری واقعی و موثر با ادارات منابع طبیعی داشته باشند. تغییر کاربری در طرحهای مرتعداری نباید رخ دهد. و اگر هم در مواردی لازم بود باید توسط خود مرتعدار و در جهت تامین علوفه و یا نیازهای مرتعدار باشد. ناظرین طرحهای مرتعداری بسیار ضعیف عمل می‌کنند. به طور نمونه هیچ‌گاه از سوی این ناظرین پیشنهادی برای بهبود طرحهای مرتعداری ارائه نشده است. در حالیکه همه کارشناسان به نقاط ضعف طرحهای مرتعداری در برخی مناطق یا برخی حالات بهره برداری اشراف دارند. لذا باید این موارد از سوی ناظرین شناسایی شده و ارائه می‌شده که متأسفانه انجام نشده است. پایش طرحهای مرتعداری نیز بسیار مهم است که متأسفانه فقط حرف آن زده می‌شود و در عمل خبری نیست. با عملیات صحیح پایش در نقاط مختلف کشور می‌توان به اکثر نقاط قوت و ضعف طرحهای مرتعداری در نقاط مختلف آب و هوایی کشور و یا در شرایط مختلف مدیریتی پی برد (مهندس بهزاد).

- متأسفانه جلسات علمی و فنی دفتر فنی مرتع که توان حل برخی از مشکلات مهم را داشت، تعطیل شده است. این جلسات باعث همدلی، هم‌افزایی، هم‌فکری، مشورت و تبادل اطلاعات علمی و کاربردی مهمی در امور مراتع استانها می‌شد. یک واگذاری می‌تواند یک طرح کاملاً موفق را به ناپودی بکشاند. لذا باید واگذاری در طرحهای مرتعداری کاملاً ممنوع باشد. ۱۵ درصد مراتع دارای طرح در استان مرکزی انفرادی می‌باشند. در مراتع مشاعی و به ویژه شورایی اجرای طرحهای مرتعداری و یا آموزش و ترویج مرتعداران اکثراً

بی فایده است. جامعه مرتع تنبل و منفعل شده است. تنبلی جامعه بهره بردار خود یکی از دلایل اقتصادی نبودن انواع فعالیتها از جمله دامداری می باشد. سیاستهای کلان و بالاسری و سیستم معیوب اقتصادی کشور هم از عوامل اقتصادی نبودن طرحهای مرتعداری است. طرحهای مرتعداری را مدیران بالادستی قبول ندارند. هیچ گاه سابقه نداشته یک مدیر برای افتتاح یک عرصه کپه کاری شده به مرتعی وارد شود چون کپه کاری و موارد مشابه دیده نمی شود. اما برای برای پروژه های آبخیزداری و بیابان زدایی به دفعات برای افتتاح می روند و عکس و فیلم و گزارش نیز تهیه می شود. در طرحهای مرتعداری استان مرکزی بهره بردار حق تغییر کاربری را دارد (مهندس محمدی).

- هیچ تفاوتی بین مرتعداری دارای پروانه چرا و مرتعداری با طرح مرتعداری وجود ندارد. برای اقتصادی شدن مرتعداری در هر دو حالت باید ابتدا تعداد دام مطابق با ظرفیت مرتع باشد و دوم اینکه فصل چرا رعایت شود. با رعایت این موارد ساده هر دو نوع مدیریت می تواند سودآور و اقتصادی باشد و ضمن اینکه وضعیت مرتع هم در حالت مطلوبی حفظ گردد. دوقلو زایی در حالتی که علوفه ای موجود نیست، فاقد ارزش است. دولت از کشاورز و گندم تولیدی او با خرید تضمینی حمایت می کند اما از دامدار و گوشت تولیدی او حمایت نمی کند. دولت در حالی گندم را کیلویی ۱۴۰۰ تومان از کشاورزان می خرد که می تواند با قیمت کیلویی ۷۰۰ تومان وارد کند. برای دامداران قیمت هر کیلو گوشت تولیدی برابر ۱۶ هزار تومان است و از ما دلال کیلویی ۱۷ تا نهایتا ۱۸ هزار تومان می خرد. با این وجود دولت قیمت نهایی گوشت را گران دانسته و اقدام به واردات عظیم گوشت کرد تا جایی که دامداران مجبور شدند گوشت بره های خود را کیلویی ۱۵ هزار تومان به فروش برسانند. و این به معنی هزار تومان ضرر به ازای هر کیلو گوشت است. این ظلم به دامداران کشور است. و دامداران به دلیل عدم ثبات نرخ در آینده نگران ضرر بیشتر هم هستند. در حال حاضر دامداری در بسیاری از مراتع کشور اقتصادی نمی باشد اما دامداران چاره ای جز ادامه دامداری ندارند. شاید یکی از دلایل این امر این باشد که حرفه ای جز این امر بلد نیستند. ضمن اینکه تعلق خاطری به مرتع و دام خود دارند. دامپزشکی نیز از دامداران حمایت نمی کند. بره ها نباید با وزن لاشه ۳۰ کیلوگرم فروخته شوند. بلکه باید به واحد پروراندی رفته و با پرورار صحیح به وزن اقتصادی رسانده شده و سپس به فروش برسند. پرورار بند باید بره با با قیمت مناسب و منصفانه از دامداران خرید کند و یا اینکه به دامداران وام داده شود تا دامدار خودش بره ها را پرورار کند. اجاره مرتع به نفع مراتع کشور نمی باشد. زیرا هم اجاره دهنده و هم اجاره کننده غالبا به فکر مراتع نمی باشند. و به فکر سود حداکثری هستند. مانند اتوبوس کرایه ای که همیشه زودتر از اتوبوس شخصی خراب می شود. طرح مرتعداری باید با مشارکت مرتعدار و با مشورت و همفکری او تهیه شود. باید با بازدید از مراتع همه جوانب و پتانسیلهای مراتع مورد بررسی قرار گیرد. اگر مرتعدار به بازی گرفته نشود قطعا طرح را اجرا نخواهد کرد و برعکس. نظارت بر طرحهای مرتعداری در میزان موفقیت آنها بسیار مهم است. ناظر باید به مرتعدار خط دهد یعنی اگر وضعیت مرتع رو به قهقرا می باشد آنرا به دامدار گفته و دلیل آنرا هم توضیح دهد. ناظر قوی می تواند با رهنمودهای درست باعث بهبود وضعیت مرتع شده و در مدیریت بهینه مرتع به مرتعدار کمک کند. ناظر فنی و قوی می تواند نقاط ضعف و قوت مرتع را شناسایی کرده و به دامدار آموزش دهد تا جلوی اقدامات غلطی که باعث تخریب مرتع می شود، گرفته شده و در عوض اقداماتی که باعث تقویت مرتع و پوشش گیاهی می شود را افزایش داد. در این حالت دامداران حاضر هستند پول ناظر را از جیب خود نیز پرداخت نمایند. در واقع ناظر می تواند به اقتصادی شدن طرحهای مرتعداری کمک شایانی بنماید. مثال موفقی از این مورد در استان فارس توسط مهندس صالحی می باشد که برای هر ۴ مرتع یک ناظر گمارده و از آنها به طور ماهانه در همه زمینه های مرتبط با مرتع گزارش می گیرد. دولت نیز با سیاستهای خود می تواند باعث اقتصادی شدن دامداری و یا غیر اقتصادی شدن آن گردد (مهندس پویا).

- مراتع ایران را می توان در سه گروه تقسیم کرد. گروه اول مراتع اقتصادی بوده و یا به یک واحد اقتصادی نزدیک هستند. در مدیریت این دسته از مراتع نباید به دنبال تغییر کاربری باشیم. باید این دسته از مراتع را به خوبی حفظ نمود. در این مراتع نباید به دنبال فشار

بهره برداری با سیاستهایی مانند استفاده چند منظوره باشیم و تنها در حالتی باید استفاده چند منظوره انجام شود که فشار مضاعفی بر گیاهان مراتع وارد نیاید. گروه دوم مراتعی هستند که اقتصادی نمی باشند اما با مدیریت درست و عملیات بیولوژیک می توان آنها را مرز اقتصادی شدن رساند. در این دسته از مراتع باید با اعمال سیاست مدیریت چرا، استفاده چند منظوره و ... مراتع را برای مرتعداران اقتصادی کرد. گروه سوم مراتعی هستند غیر اقتصادی که به هیچ وجه نمی توان آنها را به مرز مرتع اقتصادی رساند. در این گروه باید به دنبال کاهش بهره بردار و دام باشیم. این دسته از مراتع باید به منظور حفظ خدمات مرتع و جلوگیری از بروز بحرانهای زیست محیطی مانند سیل، ریزگرد، فرونشست و ... (نکته مهم این است که بحرانهای زیست محیطی همیشه در این مراتع رخ می دهد نه در دو دسته قبلی) حفظ گردند. در استرالیا به دامدارانی که کمتر از ۵ هزار واحد دامی داشته باشند پروانه چرا تعلق نمی گیرد و این یعنی سیستم از همان ابتدا به فکر مرتعداری اقتصادی می باشد چون می داند مرتعداری غیر اقتصادی عاقبتی جز تخریب مرتع ندارد (مهندس علیزاده).

- باید طرحهای مرتعداری بازنگری شوند و بسته به نوع مرتع دیدگاه ما در تهیه طرح مرتعداری متفاوت باشد. مراتع اقتصادی، نیمه اقتصادی، غیر اقتصادی، روستایی و عشایری هر کدام طرح مخصوص به خود را می خواهد. باید در تهیه طرحها جامع نگری داشته باشیم و آنها را به روز کنیم (مهندس طالبان فرد).

- در اثر اجرای طرحهای مرتعداری اطمینان مرتعداران تا حدودی حاصل شده و این یکی از مهمترین دستاوردهای اجرای طرحهای مرتعداری در کشور است. اعتبارات حاصل از مراتع کشور اگر به خود بخش مرتع اختصاص یابد مراتع کشور نیازی به بودجه ندارند (مهندس محمدی).

- در این جلسه راجع به مورد اقتصادی در طرحهای مرتعداری بحث شد اما در ارتباط با بحث اجتماعی و اعتباری بحث خاصی انجام نشد. لذا این دو مورد باید در جلسه بعدی به بحث گذاشته شوند. طرحهای مرتعداری بیشترین اثر زیست محیطی را بر عرصه طبیعت دارند لذا باید طرحهای مرتعداری فاقد بیلان مالی بوده و نیازی به توجیه اقتصادی نداشته باشند نه اینکه طرحهای آبخیزداری و طرحهای بیابان زدایی شامل این موضوع شوند. زیرا اثر گذاری طرحهای آبخیزداری با احداث چند سد و چپر هیچگاه به اندازه طرحهای مرتعداری نخواهد بود. و یا اینکه توجیه اقتصادی طرحهای مرتعداری با در نظر گرفتن ۷۵ تا ۸۰ درصد اثرات زیست محیطی و ۲۰ تا ۲۵ درصد اثرات پوشش گیاهی در نظر گرفته شوند. طرحهای مرتعداری باید در سطوح بزرگ و به شکل انفرادی واگذار شوند تا اثر بخشی بالایی بر وضعیت مرتع داشته باشند. با نظارت ناظرین و اعمال قانون می توان مراتع را از افراد متخلف گرفت و به سامان مجاور اضافه نمود. با این کار سطوح مراتع به حالت اقتصادی نزدیک می شوند. شاید سازمان جنگلها و مراتع نباید در حوزه اقتصادی ورود پیدا کند. زیرا بهبود اقتصاد دامدار کار دشواری بوده و نه در حد توان سازمان است و نه وظیفه سازمان. برای اقتصادی شدن مرتعداری باید مواردی که جز وظایف سازمان است پیگیری شوند. مثلا اینکه سعی شود همه عواید حاصل از یک مرتع به دامدار تعلق یابد و یا با رعایت اصول مدیریت چرا، تعادل دام و مرتع، زمان ورود و خروج مناسب و ... وضعیت تولید علوفه مرتع بهبود یابد. اگر دولت توان خرید تضمینی گوشت را ندارد حداقل کاری که باید انجام دهد قیمت گذاری آن است تا دلالت نتوانند نتیجه زحمات یک سال دامدار را به راحتی به تاراج ببرند (دکتر افتخاری).

- تا مرتعداران توانمند نشوند نمی توان انتظار بهبود مرتعداری در کشور را داشت. بهتر است در مراتع غیر اقتصادی طرح مرتعداری تهیه نشود و یا حداقل اولویت تهیه طرح به ترتیب شامل مراتع اقتصادی، نیمه اقتصادی و غیر اقتصادی باشد. اولویت تهیه طرحها علاوه بر مورد یاد شده باید بر مبنای سطح و تعداد بهره بردار باشد. یعنی مراتعی با حالت اقتصادی، سطح بزرگ و بهره بردار انفرادی در اولویت تهیه طرح قرار گیرند. باید برای نظارت طرحهای مرتعداری مشخصات ناظر و معیارهای پایش مشخص گردند. باید مشارکت

مردم به هر نحو ممکن انجام شود. جیره مکمل به ضرر مراتع است زیرا دامداران در این حالت دام خود را کم نمی کنند. تضمین دولت در مدیریت مرتع جایش خالی می باشد. دولت متأسفانه در زمینه مرتعداری و گوشت هیچ حمایتی انجام نمی دهد (دکتر ارزانی).

جمع بندی:

- نحوه محاسبه توجیه اقتصادی در طرحهای مرتعداری دارای اشکال است که باید برطرف شود. طرحهای مرتعداری به دلیل خدمات زیست محیطی بالا و جلوگیری از بروز بحرانها نیازی به میلان مالی و یا توجیه اقتصادی ندارند و یا حداقل توجیه اقتصادی طرحهای مرتعداری با در نظر گرفتن خدمات زیست محیطی باید محاسبه گردد.

- عدم نظارت و پایش طرحهای مرتعداری از مشکلات جدی در اجرای طرحهای مرتعداری و به نوعی اقتصادی نبودن آنها می باشد.

- برای بهبود اقتصاد دامداران در طرحهای مرتعداری باید علاوه بر رعایت اصول مدیریت دامداری و استفاده چند منظوره، همه درآمدهای حاصل از مرتع به مجریان طرحهای مرتعداری تعلق گیرد. مرتعداری اقتصادی دو شرط دارد اول اندازه اقتصادی مرتع و دوم کمیت و کیفیت علوفه تولیدی در مرتع.

- مشارکت مرتعداران در موفقیت طرحهای مرتعداری نکته بسیار مهمی می باشد. برای نیل به این هدف باید مرتعدار در تمام مراحل تهیه و اجرای طرح مشارکت داشته و آموزشهای لازم را فرا گیرد.

- هر طرح مدیریتی در شرایط فعلی کشور و با در نظر گرفتن جمعیت مازاد بهره بردار و دام، فقر بهره برداران، تعدد بهره برداران، عدم نظارت و پایش، ضعف سیستم مدیریتی در دولت و... محکوم به شکست است. لذا نباید اجرای طرحهای مرتعداری متوقف شود زیرا بسیاری از معایبی که به طرحهای مرتعداری از لحاظ اقتصادی و ... نسبت داده می شود مربوط به مسایل یاد شده است که هر طرح جایگزین دیگر نیز باید با آنها دست و پنجه نرم کند.

والسلام.